

L'evolució del coneixement del valencià 1991-2001: una dècada de canvis socials, polítics, demogràfics i lingüístics

Raquel Casesnoves Ferrer
Universitat Pompeu Fabra

Introducció

Per poder esbrinar que ocorre amb l'evolució del coneixement del valencià estàvem esperant, des de fa molt de temps, els resultats del Cens 2001. Ara ja hi són disponibles, desvetllant-nos que el grau de coneixement per parlar valencià disminueix molt poc, mentre que la competència lecto-escriptora augmenta, encara que no massa. En aquest article examinem de prop les dades i demostrem que aquesta estabilitat aparent amaga canvis considerables en funció d'algunes variables demogràfiques i territorials.

A l'Estat Espanyol els Censos Generals de Població i Vivenda es realitzen cada deu anys. Els Padrons Municipals es renoven quinquennalment i es fan coincidir amb el Cens de Població en els anys acabats en 1. Les preguntes lingüístiques formen part de la renovació dels padrons municipals¹. Al País Valencià s'introdueixen per primera vegada l'any 1981 qüestions relatives al coneixement del valencià, però només a l'àmbit de la província de València i depenent del criteri dels Ajuntaments. En el Padró Municipal de 1986 s'aplica ja a tots els municipis del territori i es mantindrà la mateixa formulació en el Cens de 1991. Del Padró Municipal de 1996 no hi ha dades per al conjunt del País Valencià perquè de nou la inclusió de les preguntes sobre el coneixement del valencià depén dels Ajuntaments. El Cens 2001 ens proporciona la possibilitat de comparar l'evolució del coneixement durant una dècada i això és el que ens proposem en aquest article. Obviem les dades de 1986, que han estat ben analitzades en el seu moment (CCE 1989, Ninyoles 1992, Pitarch 1994) i també comparades amb els resultats del Cens de 1991 (Reixach 1998, Sanjuan Merino 1999, Hernández Dobón 2000) perquè els principals canvis que afecten la societat valenciana s'han produït especialment a partir de la segona meitat de la dècada dels 90.

Les qüestions lingüístiques fan referència exclusivament al coneixement i no a l'ús del valencià, sense cap possibilitat a més de mesurar el grau de competència. Les preguntes són, per una altra banda, les mateixes que s'hi posen a Catalunya i les Illes Balears:²

¹ A partir de l'any 1996 una nova llei entra en vigor i suprimeix les renovacions quinquennals dels Padrons.

² A la Comunitat Autònoma Basca a partir de 1986 s'arreplega, a més de les clàssiques qüestions sobre coneixement del 1981, una pregunta sobre la llengua materna i una altra sobre la llengua parlada a l'àmbit familiar (vegeu una anàlisi dels

No entén el valencià.

Entén el valencià, però no el parla.

Entén i llig el valencià, però no el parla.

Sap parlar el valencià.

Sap parlar i llegir el valencià.

Sap parlar, llegir i escriure el valencià.

La classificació que es fa del coneixement del valencià a partir d'aquestes preguntes és la següent:

Entén el valencià (2+3+4+5+6)

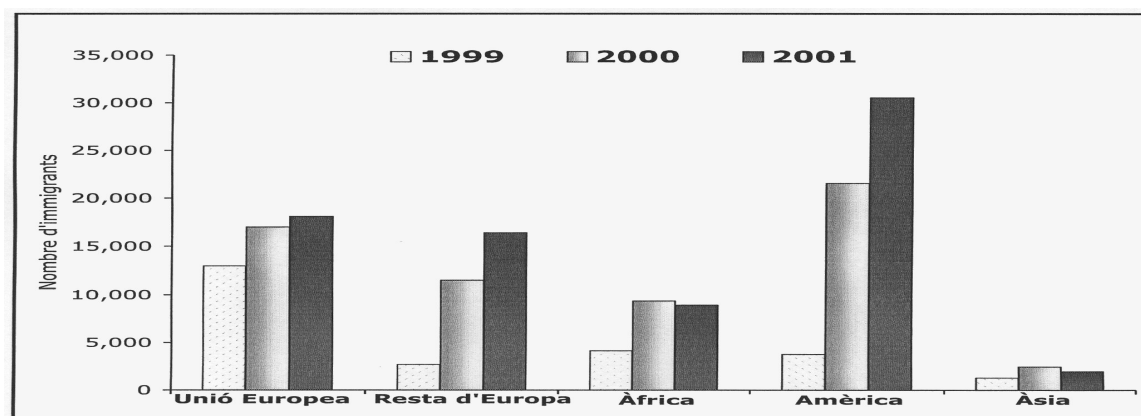
Sap parlar valencià (4+5+6)

Sap llegir el valencià (3+5+6)

Sap escriure el valencià (6)

La societat valenciana ha viscut canvis molt importants durant la dècada dels 90, canvis que sense cap mena de dubte es veuran reflectits en l'evolució del coneixement del valencià. Tot i que el flux d'immigrants estrangers que arriben al País Valencià, especialment a la costa d'Alacant, és un fenomen que ja s'havia consolidat a principis del 90, és només a partir del 97 quan l'arribada d'immigrants és quantitativament important ja que, a banda de ciutadans de la Unió Europea s'apleguen estrangers d'altres països de l'Àfrica, de l'Europa de l'Est i del Centre i Sud d'Amèrica. En els últims anys, com s'observa al gràfic 1, el nombre d'aquest darrer grup d'immigrants sobrepuja els europeus de "primera classe".

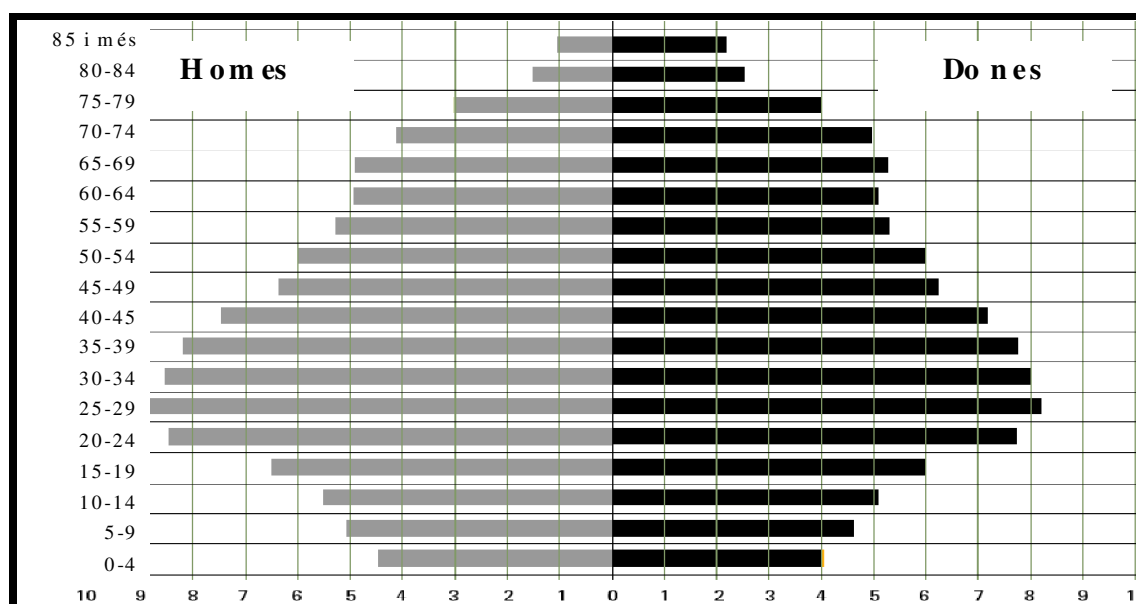
Gràfic 1. Immigració d'estrangers al País Valencià segons el continent de procedència

resultats del Padró de 1986 a VPL 1986 i del Cens 1991 a VPL 1997 i 1998). En països com el Québec, de molt més llarga tradició en aquest tipus d'estudis disposen de moltes avantatges perquè, a més d'incloure preguntes sobre el coneixement, la llengua materna i d'ús corrent a l'àmbit familiar, els censos es realitzen amb més freqüència (cada cinc anys) i sobretot perquè tots els indicadors demolingüístics (naixements, defuncions i moviments migratoris) es poden desglossar per grups lingüístics. La bibliografia és molt abundant, citem a tall d'exemple, Castonguay 1994 i 2001, Paillé 1989, Termote i Gauvreau 1988, Termote 1992, 1994 i 2001.

Els altres canvis demogràfics tampoc no són nous, però es consoliden definitivament durant la dècada dels 90. Ens referim al perllongament de l'esperança de vida en nàixer i a la davallada de la taxa de natalitat, si bé l'entrada del nou mil·lenni comportà un petit augment del nombre de naixements. Tot plegat ens condueix a una estructura de la població valenciana que l'any 91 ja era d'envelliment previst i que deu anys després continua tenint la mateixa forma regressiva, com ho il·lustra el gràfic 2. L'any 2001, els xiquets entre 0 i 4 anys representen el 4,8% de la població valenciana. Comparant aquesta proporció amb la de l'any 91 obtenim un 0,5% menys, però fent un recorregut històric més llarg, fins l'any 70, comprovem que serien vora un 5% menys de xiquets. Per l'altra banda, en el 2001 la població de 65 anys i més constitueix ja el 16,4% de la població total, un 3% més que l'any 91 i un 6% més que l'any 70.

Gràfic 2. Piràmide de la població valenciana l'any 2001. Font: IVE (en línia)

Políticament, l'any 1995 marca el punt d'inflexió en el sistema de partits del País Valencià, ja que l'esquerra perd el seu tradicional caràcter majoritari i es consolida el Partit Popular, amb dues majories absolutes consecutives a partir de 1999 (vegeu Franch Ferrer i Martín Cubas 2000). La dreta ja havia aconseguit la capital del País l'any 91 i a hores d'ara continua governant amb una ampla majoria absoluta.

En aquest article ens proposem observar com aquests canvis demogràfics, socials i polítics afecten el coneixement de la llengua pròpia, comparant les dades lingüístiques dels censos 1991 i 2001.³ Cal tenir en compte que les dades del darrer Cens de Població, arrellegades el novembre del

³ D'ara endavant C91 i C01. Les fonts són IVE 1996 i IVE (en línia) <http://www.ive.es> respectivament. Totes les taules i gràfics que presentem a continuació són d'elaboració pròpia i estan basades en les fonts citades.

2001, són encara provisionals. Començarem per veure l'evolució de la població i del coneixement del valencià a tot el País Valencià en funció de l'edat, el sexe i del lloc de naixement. Continuarem amb una anàlisi territorial, per comarques, intentant esbrinar l'efecte de la immigració estrangera sobre el grau del coneixement del valencià i acabarem amb una discussió dels principals resultats.

Evolució de la població al País Valencià

Amb un poc més de 4.000.000 d'habitants l'any 2001, al voltant de 300.000 més que l'any 1991, el País Valencià és la quarta comunitat, després d'Andalusia, Catalunya i Madrid, més poblada de l'Estat espanyol, representant el 10.2% del total.

La població valenciana nascuda fora del País Valencià ha augmentat un 2,7% entre els dos censos. Aquest increment però es deu només als estrangers: en 1991 representaven el 2,8% de la població, deu anys després constitueixen el 7%. El 20,7% de valencians han nascut en altres comunitats de l'Estat, un 1,4% menys que l'any 91. Cal assenyalar a més que el 70% del total d'estrangers del País Valencià van arribar entre 1991 i 2001.

La distribució comarcal de la població valenciana és fruit d'una dinàmica secular que s'accentua en els anys seixanta amb el procés d'industrialització-terciarització: el transvasament de població de l'interior cap a la costa i del camp cap a la ciutat. A grans trets doncs ens trobem amb una zona oriental molt poblada i amb una d'occidental amb poca densitat de població. Castelló (1995 i 2000) classifica les comarques valencianes en funció del seu comportament demogràfic atenent tres criteris, creixement, concentració o densitat i atracció d'estrangers, i distingeix cinc zones diferents que es comporten demogràficament de manera semblant:

- Màxima concentració i creixement: l'Horta, l'Alacantí, el Baix Vinalopó, la Plana Alta i l'Alcoià.
- Màxima atracció d'estrangers: les Marines, el Baix Segura, la Safor i el Baix Maestrat.
- Creixement i concentració mitjanes: la Plana Baixa, el Camp de Túria, el Camp de Morvedre, la Foia de Bunyol, la Ribera Alta, la Costera, la Vall d'Albaida, el Vinalopó Mitjà i l'Alt Vinalopó.
- Estancament: l'Alcalatén, la Plana d'Utiel, la Ribera Baixa, la Canal de Navarrés i el Comtat.
- Retrocés: els Ports, l'Alt Maestrat, l'Alt Palància, els Serrans, la Vall d'Aiora, l'Alt Millars i el Racó d'Ademús.

Tenint en compte les dades de l'últim Cens de Població i comparant-les amb les del Cens de 1991, especialment pel que fa a l'atracció d'estrangers,⁴ una de les variables que com veurem en la secció següent més influència exerceix en el grau del coneixement del valencià, aquesta classificació segueix éssent vàlida, excepte en alguns casos que cal mencionar: 1) l'Alcoià més que en creixement sembla estar en retrocés, amb una pèrdua de vora 5.000 habitants; 2) a la Canal de

⁴ Nosaltres hem avaluat aquest criteri segons la proporció de població nascuda a l'estranger en els dos censos.

Navarrés, tot i no ésser una comarca d'especial interès per als immigrants, els estrangers constitueixen un 8,3% de la població (6,6% més que en 1991). Per una altra banda, el període censal diferencia clarament el comportament de les dues Marines, car la Marina Alta, a diferència de la Marina Baixa, continua atraient un gran nombre d'estrangers. A més, els estrangers de les comarques on es troben les capitals de les províncies del nord i del sud del País, la Plana Alta i l'Alacantí, representen al voltant del 7% de la població, com a la Safor. Finalment, notem que la ciutat de València tot i perdre població, per descongestió, exerceix una certa atracció d'estrangers, pel seu caràcter de gran metròpoli. La taula 1 mostra la variació de la població entre els dos censos i la proporció d'estrangers sobre la població total de cada comarca, observant que aquesta proporció augmenta en tots els casos però més espectacularment al Baix Maestrat, a la Plana Alta, a la Canal de Navarrés i al Baix Segura.

Taula 1. Evolució de la població comarcal i proporció d'estrangers.

Comarca	Població 01-91	% Estrangers 91	% Estrangers 01
Ports	-586	0,40	2,76
Alt Maestrat	-971	0,91	2,90
Baix Maestrat	5.656	2,97	9,06
Alcalatén	427	0,26	2,28
Plana Alta	2.4536	1,71	7,91
Plana Baixa	9002	1,06	3,93
Alt Palància	-355	0,63	2,85
Alt Millars	-427	0,30	2,06
Racó d'Ademús	-659	0,84	2,43
Serrans	-176	0,91	3,44
Camp de Túria	31.954	1,94	4,78
Camp de Morvedre	3.366	1,50	3,90
Horta Nord	18.257	1,48	3,65
Horta Oest	24.203	1,52	3,62
València	-14.468	2,24	6,39
Horta Sud	7.512	1,50	3,44
Plana d'Utiel	466	0,64	3,09
Foia de Bunyol	4.095	1,47	4,15
Vall d'Aiora	-295	0,94	1,99
Ribera Alta	1.817	2,07	3,93
Ribera Baixa	3.591	3,26	4,70
Canal de Navarrés	14	1,63	8,26
Costera	2.898	1,05	3,66
Vall d'Albaida	3.973	0,82	4,17
Safor	11.810	3,42	4,70
Comtat	783	1,24	3,19

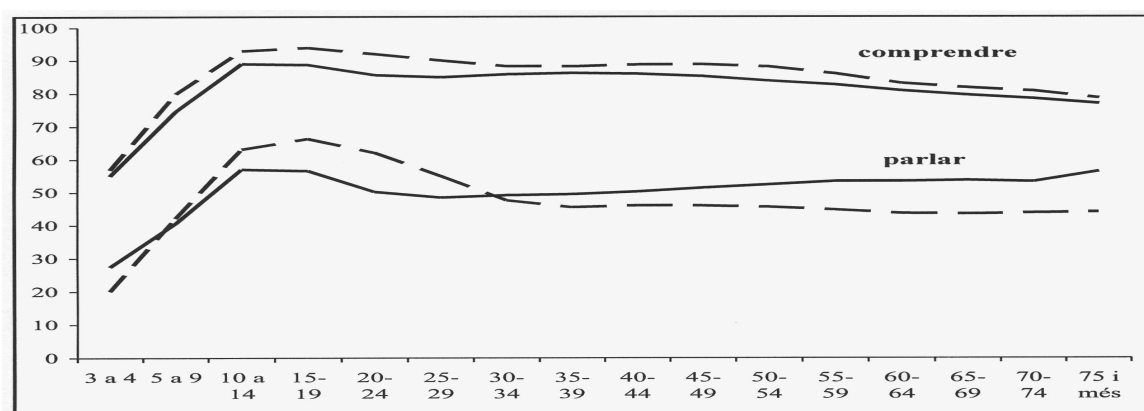
Alcoià	-4.790	0,94	2,80
Alt Vinalopó	2.285	0,85	3,58
Vinalopó Mitjà	7.556	0,98	3,71
Marina Alta	28.394	15,33	27,95
Marina Baixa	18.456	13,76	17,19
Alacantí	46.723	3,58	7,37
Baix Vinalopó	13.622	1,90	4,99
Baix Segura	56.333	5,93	17,76

Evolució del coneixement del valencià al País Valencià

Pel que fa al coneixement del valencià, els resultats del C01 indiquen que l'any 2001 hi havia un 3% més de la població al País Valencià que podia comprendre el valencià i vora un 10% més amb competència per llegir i escriure. La capacitat de parlar valencià però disminueix quasi un 2%: del 51% en 1991 al 49% deu anys després.

El perfil del coneixement segons l'edat no ha variat amb el temps, ans al contrari, es consoliden les tendències de 1991. Així el gràfic 3, que il·lustra la capacitat de comprendre i parlar valencià (les línies puntejades corresponen a l'any 2001), mostra que l'any 91 els joves en edat escolar són els que disposen de més capacitat per comprendre el valencià (93%) i també, junt amb els més majors, per parlar-lo (més del 56%). Deu anys després, els joves continuen tenint el grau de competència oral més elevada, sobrepujant fins i tot la població de 75 anys i més.

Gràfic 3. Evolució de la capacitat per comprendre i parlar valencià segon l'edat, País Valencià.

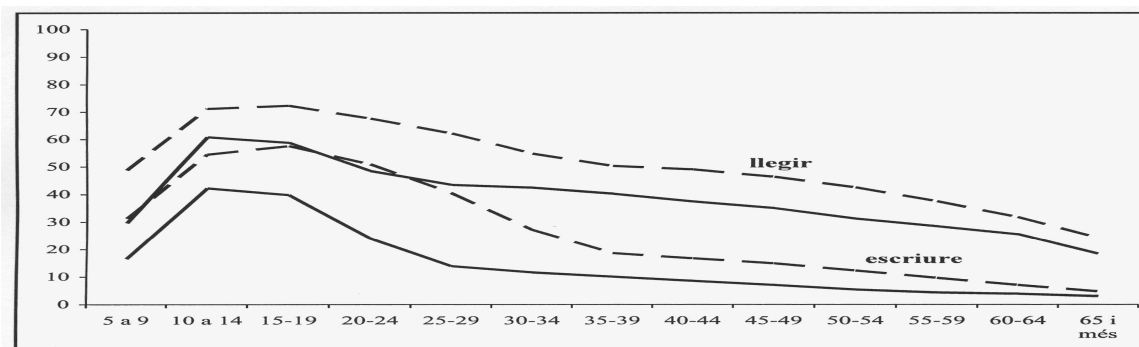

Per una altra banda, si bé la comprensió augmenta en tots els trams d'edat, no ocorre el mateix amb la parla. Al gràfic 3 veiem clarament com la capacitat de parlar valencià augmenta en la població compresa entre els 5 i els 29 anys però decreix a partir dels 30. El retrocés de la parla

s'accentua a mesura que augmenta l'edat, arribant a un 12% menys entre la població de 75 i més anys. Cal dir també que hi ha un 7% menys de xiquets de 3 i 4 anys que no saben parlar valencià, fet que indicaria una important davallada de la transmissió intergeneracional de la llengua (del 27% en 1991 al 20% en l'any 2001).⁵

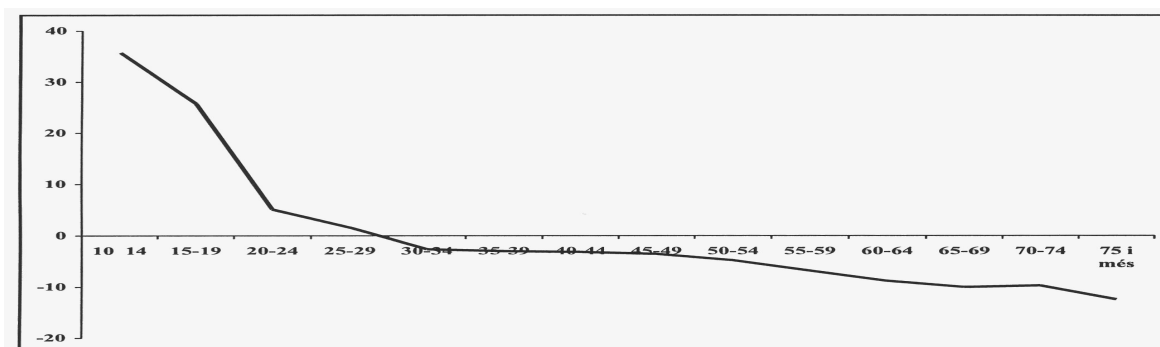
En relació amb la competència per llegir i escriure la llengua pròpia (gràfic 4), els guanys són notables entre els joves en edat escolar i també en la cohort d'edat de 20 a 29 anys (un 25% més que en 1991). Com podíem preveure, aquestes habilitats augmenten poc en la població major.

Gràfic 4. Evolució de la capacitat per llegir i escriure valencià segons l'edat, País Valencià

Ens centrarem ara en la capacitat de parlar valencià per ésser l'única habilitat on s'ha perdut competència. Si en compte de comparar aquesta habilitat en els mateixos grups d'edat al cap de deu anys, observem el que ha passat amb els individus d'un mateix grup d'edat després d'aquests deu anys, variació que anomenaríem en "temps real", els resultats, presentats al gràfic 5, són sorprenents.

Gràfic 5. Variació de la capacitat per parlar valencià en temps real. País Valencià.

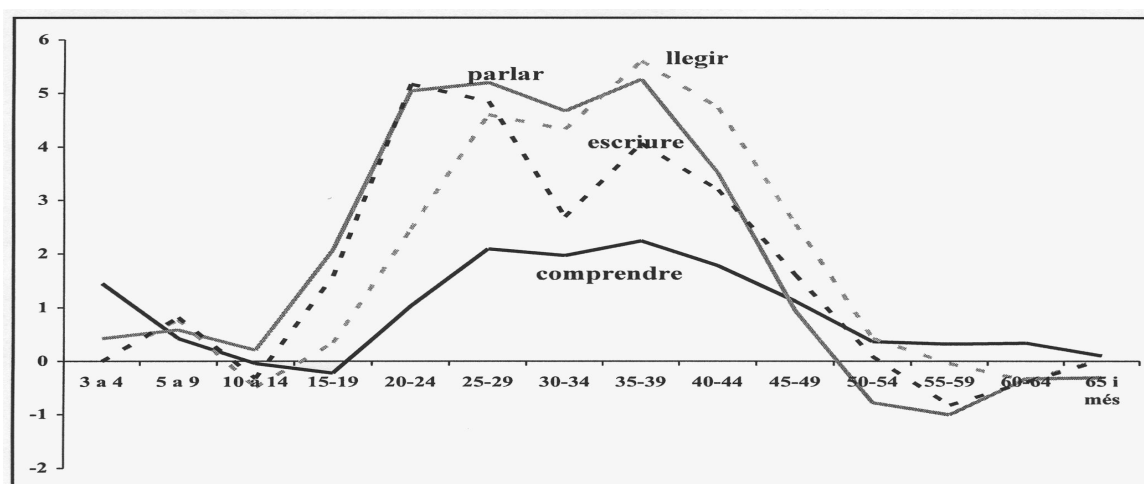

⁵ La mateixa caiguda es detecta a Catalunya on és molt més dubtosa aquesta interrupció sobtada de la transmissió. Vegeu detalls a Xarxa CRUSCAT (2005).

Més d'un 30% dels xiquets que tenien entre 3 i 4 anys en 1991 (l'any 2001 tindrien al voltant tot i que no exactament entre 10 i 14 anys) han après a parlar valencià. Fet que demostra la importància de l'escola en l'aprenentatge del valencià. Aquest augment ocorre també, però en proporcions més baixes, amb els xiquets que tenien entre 5 i 9 anys (un 25%) i amb els adolescents i joves de 10 a 19 anys (5% i 2% respectivament). En la resta de la població passa el contrari i de manera més alarmant les pèrdues s'incrementen a mesura que augmenta l'edat. Com explicar, per exemple, que un 12% de les persones entre 65 i 69 anys que van declarar saber parlar valencià en 1991 ja no en saben més l'any 2001? Per descomptat que no es tracta exactament dels mateixos individus, en part perquè alguns ja seran morts, potser altres han decidit residir fora del País Valencià tenint en compte a més l'arribada d'immigrants estrangers d'aquesta edat. Ara bé, sabem que les persones més majors no tenen tendència a canviar de residència i que l'edat mitjana dels immigrants estrangers se situa entre els 30 i 34 anys, exceptuant aquells europeus que s'instal·len a la costa d'Alacant, principalment a la Marina. De moment, deixem plantejada la qüestió i tornarem quan estudiem què ha passat en les diferents comarques del territori.

Pel que fa al coneixement del valencià segons el sexe, cal dir que, en general, tant en 1991 com en 2001, les dones tenen menys competència que els homes en totes les habilitats lingüístiques. Ara bé, el fet que les dones tinguen graus menys elevats de competència en valencià que els homes no vol dir que la variació censal segons el sexe siga més negativa per a les dones, això és, que la seva competència augmente en menor mesura que la dels homes, perquè en realitat ocorre el contrari. El gràfic 6 mostra les diferències entre dones i homes per edats en relació amb la variació entre els dos censos. Els valors es mostren en percentatges. Si els valors són positius voldrà dir que les dones sobrepujaren els homes, mentre que si són negatius ens indicarà que els homes han augmentat de competència en proporcions més elevades que les dones.

Gràfic 6. Diferència entre dones i homes en la variació censal de la competència en valencià. País Valencià.

Aquest gràfic il·lustra clarament que les dones entre 20 i 40 anys han guanyat més competència en deu anys que no els homes, especialment en les capacitats per parlar, llegir i escriure valencià. A partir dels 50 anys, en canvi, els homes sobrepugen les dones en aquestes habilitats, però les diferències amb les dones no són gaire significatives.

Per últim, presentem els resultats sobre el lloc de naixement,⁶ una de les variables demogràfiques que, junt amb l'edat, més influència el grau de coneixement del valencià. En 1991 (vegeu Taula 2) els nascuts a Catalunya presentaven els índexs més elevats de competència en valencià. Li segueixen els del País Valencià, les Illes Balears, l'estranger i altres zones d'Espanya.

La diferència entre el coneixement dels immigrants procedents de les zones castellanoparlants de l'Estat espanyol i dels immigrants estrangers era remarcable, car tot i que els espanyols entenen més el valencià (72,1%) que els estrangers (55,0%) aquests tenien nivells més alts en totes les altres capacitats: parlar, llegir i escriure.

Taula 2. Grau de coneixement del valencià segons el lloc de naixement. Cens 1991

	Comprendre	Parlar	Llegir	Escriure
PV	87,4	61,7	44,6	18,6
BALEARS	85,7	40,8	40,8	15,5
CATALUNYA	91,9	61,3	51,5	22,2
ESPANYA	72,2	17,5	16,4	3,6
ESTRANGER	55,0	25,0	23,0	8,7

L'any 2001 (Taula 3), en canvi, els nascuts a zones castellanoparlants del Estat espanyol han sobrepujat els estrangers en totes les habilitats lingüístiques a l'excepció de l'escriptura, amb percentatges semblants (7%). Els originaris del País Valencià han ampliat la seua competència lecto-escriptora, tot i que continuen éssent majoritàriament analfabets en la llengua pròpia, però retrocedeixen en la capacitat oral activa.

Taula 3. Grau de coneixement del valencià segons el lloc de naixement. Cens 2001.

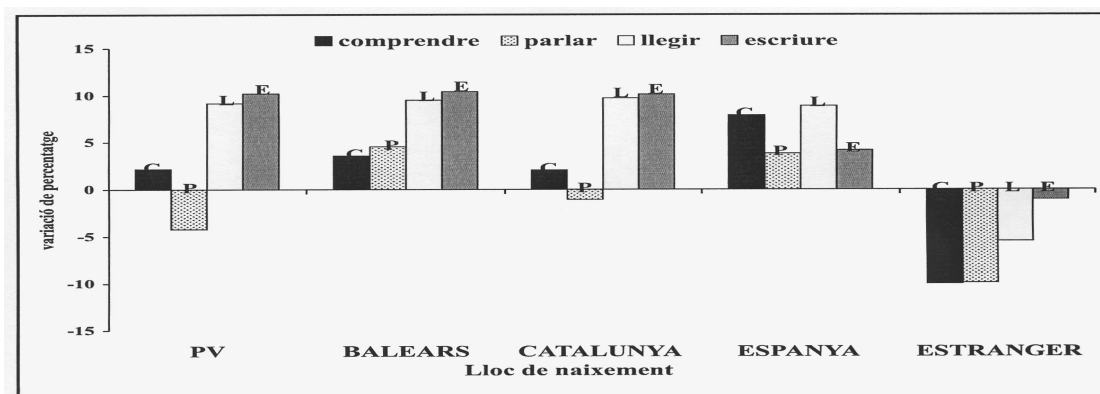
	Comprendre	Parlar	Llegir	Escriure
PV	89,6	57,5	53,7	28,8
BALEARS	89,3	45,3	50,3	25,9
CATALUNYA	94,0	60,2	61,2	32,3
ESPANYA	80,0	21,2	25,3	7,7
ESTRANGER	44,9	15,0	17,5	7,6

La variació censal (vegeu gràfic 7) ens indica que el grau de competència lecto-escriptora augmenta molt més en 10 anys que la capacitat per comprendre i parlar valencià en la població

⁶ Les dades segons aquesta variable per a l'any 2001 provenen de l'Institut Nacional d'Estadística (INE, en línia) <http://www.ine.es>

valenciana, a l'excepció dels estrangers: al voltant d'un 10% en els autòctons i en els nascuts a zones catalanoparlants i d'un 9% i 4% per llegir i escriure en els originaris d'altres zones de l'Estat espanyol. Cal destacar aqueix 4% més de població de les Illes i d'Espanya que sap parlar-lo, car són els únics amb un canvi percentual positiu. En la població procedent de Catalunya la capacitat oral activa baixa un 1%, en la del País Valencià un 4% i en la de l'estranger un 10%.

Gràfic 7. Variació censal del coneixement del valencià segons el lloc de naixement. País Valencià.

En conclusió, l'evolució del coneixement del valencià segons el lloc de naixement de la població diferencia clarament els estrangers de la resta, car són els únics que presenten una variació negativa en totes les habilitats lingüístiques, especialment en la comprensió i la parla. Un resultat previsible tenint en compte la intensitat i la rapidesa en què els nous estrangers s'han instal·lat al País Valencià. En la població no estrangera són visibles els efectes de la introducció del valencià en el sistema d'ensenyament per la progressió de la competència lecto-escriptora, tot i ésser encara la més deficitària. El resultat més sorprenent i preocupant es troba en la pròpia població autòctona en perdre quatre punts en la capacitat de parlar valencià.

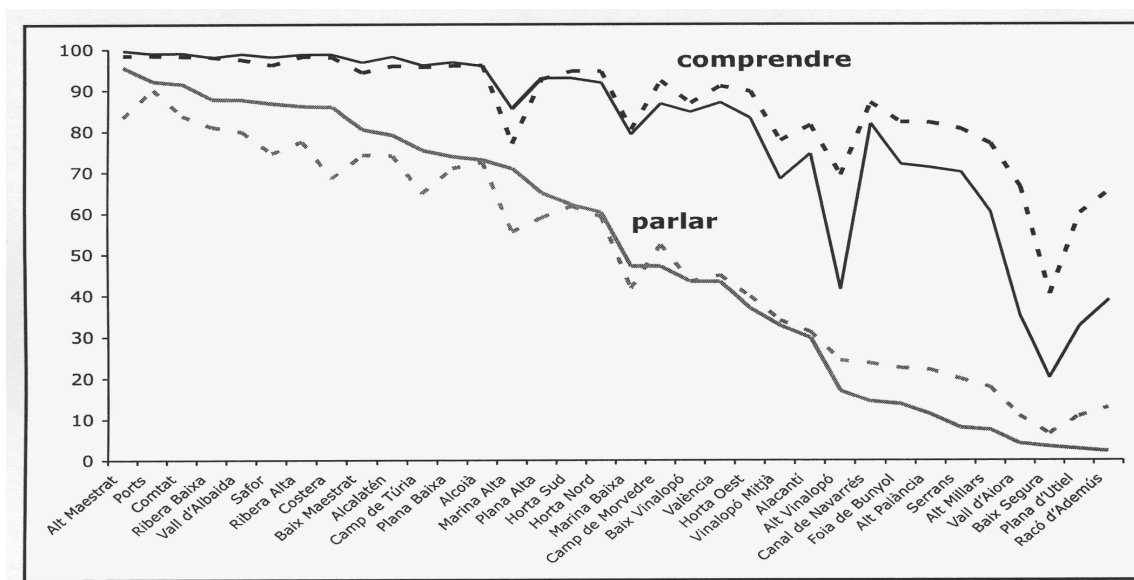
Evolució del coneixement del valencià en el seu territori

El gràfic 8, més avall, il·lustra l'evolució de les capacitats per comprendre i parlar valencià en les comarques del País Valencià, ordenades de major a menor en funció del percentatge de població que sabia parlar valencià l'any 1991⁷ (les línies puntejades indiquen els resultats del C01). A l'esquerra del gràfic doncs es troben les comarques de la zona valencianoparlant i a la dreta les de la castellanoparlant. Més del 90% de la població de 3 anys i més comprenia el valencià en la majoria de comarques valencianoparlants. Els índexs més baixos de comprensió es trobaven en les comarques de l'Alacantí i la Marina Baixa (74% i 79% respectivament). A les comarques

⁷ D'ara endavant les comarques apareixeran seguint sempre aquest ordre a les taules i gràfics.

castellanoparlants els nivells de comprensió presentaven grans diferències, oscil·lant entre el 20% (al Baix Segura) i el 81% (a la Canal de Navarrés). En el cens 2001 s'observa una important reducció de la diferència entre les comarques valencianoparlants i castellanoparlants. Aquesta reducció és conseqüència del diferent grau amb què la comprensió ha evolucionat a les comarques d'una i altra zona lingüística: a les comarques de la zona valencianoparlant no augmenta gaire, mentre que a les de la zona castellanoparlant ho fa en proporcions que sobrepugen el 10% i fins i tot el 30% en el cas de la Vall d'Aiora. La Canal de Navarrés constitueix l'excepció, amb només un augment del 5%, probablement perquè el seu índex de comprensió ja era en 1991 el més elevat de totes les comarques castellanoparlants.

Gràfic 8. Evolució de les capacitats per comprendre i parlar valencià per comarques.

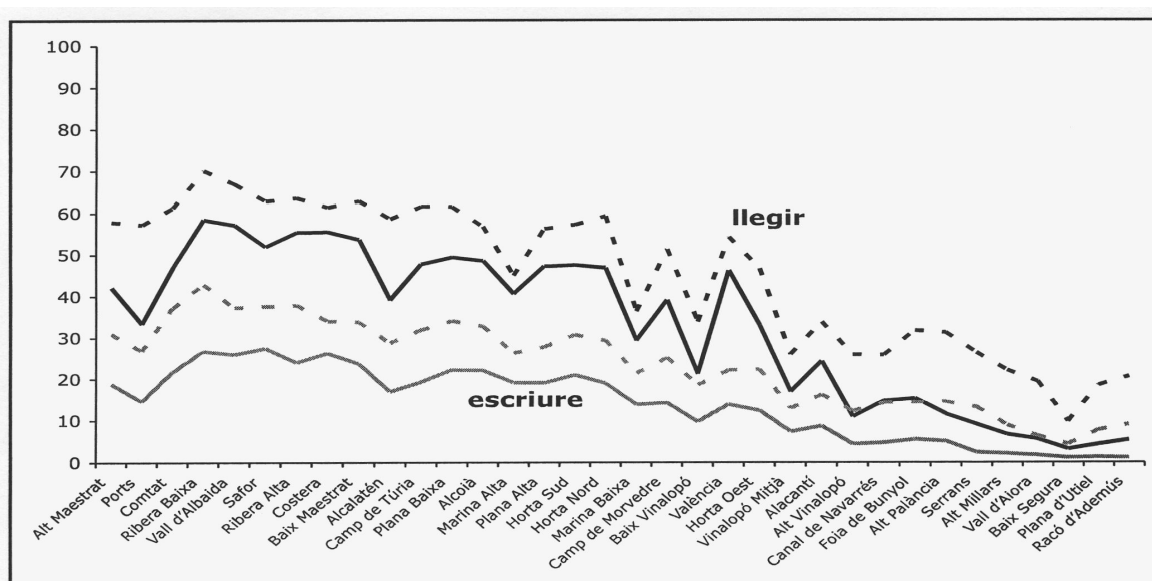

Pel que fa a la capacitat de parlar valencià, les comarques amb una població de més del 90% que entenia el valencià presentaven l'any 1991, en general, índexs de parla superiors al 75%. L'Alacantí, comarca amb nivell baix de comprensió, és també la comarca valencianoparlant amb el nivell més baix de competència per parlar valencià: només un 30% de la població. En les comarques castellanoparlants la diferència entre la proporció de població que comprén el valencià i la que sap parlar-lo és molt important. Així, per exemple, en la comarca dels Serrans tot i que el 70% de la població resident entén el valencià, només el 8% tindria competència per poder parlar-lo. Deu anys després, com ocorria amb la comprensió, les diferències en els nivells de parla entre les dues zones lingüístiques decreixen per la mateixa raó: el grau de parla en les comarques valencianoparlants o decreix (variant entre 17% i 0,4% menys a la Costera i l'Horta Sud respectivament) o roman gairebé invariable (el Camp de Morvedre és l'única comarca d'aquesta

zona que sobrepuja el 3%), mentre que el nivell de les comarques castellanoparlants augmenta entre un 12% als Serrans i un 1,2% al Vinalopó Mitjà.

En comparació amb les capacitats de comprendre i parlar valencià, la proporció de població de les comarques valencianoparlants amb habilitat per llegir i escriure valencià es reduïa, l'any 91, gairebé a la meitat. El gràfic 9 ens serveix, ordenant les comarques segons el nivell de parla en el 91, per observar que la competència oral activa és independent de la competència lecto-escriptora. Açò és, el fet que un gran percentatge de la població d'una comarca determinada sàpiga parlar valencià, no implica per tant que també tinga un nivell proporcional de població amb competència per llegir i escriure valencià⁸. Les comarques situades al sud de la província de València presentaven els nivells més alts, amb més del 55% i del 25% de la població que el podia llegir i escriure respectivament. Cal assenyalar que aquesta diferència de grau entre les dues habilitats és general a tota la zona valencianoparlant però no de la zona castellanoparlant, on els percentatges de població amb aquestes capacitats són molt semblants, la qual cosa demostraria que en les comarques castellanoparlants la competència en valencià s'adquireix fonamentalment a través de l'escola.

Gràfic 9. Evolució de les capacitats per llegir i escriure valencià per comarques

Les dades del cens 2001 revelen que en deu anys la proporció de valencians amb competència lecto-escriptora ha augmentat considerablement en totes les comarques. Les comarques del sud de

⁸ De fet, com ja va apuntar Ninyoles (1992) en analitzar les dades del Padró de 1986, la competència per llegir i escriure valencià depén fonamentalment del grau d'estudis dels individus i doncs de la proporció de la població de cada comarca amb un nivell d'estudis alt.

la província de València mantenen els índexs més elevats: al voltant del 65% i del 37% de la població amb capacitat per llegir i escriure. La gran diferència de proporció de població amb capacitat per llegir i amb capacitat per escriure el valencià es manté i fins i tot augmenta en totes les comarques, incloses les castellanoparlants.

En síntesi, la població de totes les comarques del País Valencià és cada vegada més competent per llegir i escriure valencià i, en menor mesura, per comprendre'l. En canvi, no es pot afirmar el mateix pel que fa a la competència per parlar valencià. L'evolució d'aquesta habilitat lingüística, necessària per fer efectiu l'ús del valencià, és molt diferent en les comarques d'una i d'altra zona lingüística. Per una banda, totes les comarques castellanoparlants presenten una variació positiva entre els dos censos però amb graus molt diferents. En aquest sentit destaquen els Serrans i el Vinalopó Mitjà, amb menys d'un 4% de variació. Per una altra banda, a la zona valencianoparlant podem distingir, en primer lloc, certes comarques amb una minsa variació entre els dos censos (entre -1% en l'Horta Nord i 2,89% en l'Horta Oest). Es tracta de les comarques de la ciutat de València i les proximitats (l'Horta) de la província de València i de les comarques de l'Alacantí (on es troba la ciutat d'Alacant) i dels voltants (Baix Vinalopó i Alcoià). Segon, les comarques de la costa d'Alacant, especialment la Marina Alta i la Safor, es caracteritzen per presentar una variació negativa molt alta (entre -15,5% i -12% respectivament). A la Marina Baixa, en canvi, l'índex de variació negativa és molt més baix (-5,4%), probablement perquè el moviment migratori de l'estranger s'ha ralentitzat en aquests deu anys. En tercer lloc, de la resta de comarques valencianoparlants cal destacar el Camp de Túria i la Costera, amb índexs de variació tan negatius i fins i tot superiors als de les comarques alacantines costaneres: -10,6% i -17,4% respectivament.

Vegem ara el grau en què la capacitat per parlar valencià evoluciona en funció de l'edat a les comarques del País Valencià. La taula 4 il·lustra la variació censal, la diferència entre l'any 01 i el 91, per mitjà de símbols negatius i positius: un, siga negatiu o positiu, si la variació és de 0 - 4,9, dos si de 5 - 9,9, tres si de 10 - 19,9 i quatre si de 20 o més. Sobre l'eix vertical apareixen les comarques seguint l'ordre d'aparició descendent, segons el nivell de parla l'any 91, utilitzat fins ara. Per una banda, la proporció de les persones residents a les comarques castellanoparlants que saben parlar valencià, independentment de l'edat, és més elevat que en l'any 91. Aquest increment es produeix sobretot en els individus de 10 a 29 anys. El mateix ocorre amb els residents a les comarques valencianoparlants on la variació total roman gairebé invariable: l'Horta Sud, l'Horta Nord, el Baix Vinalopó, el Camp de Morvedre, València, l'Horta Oest, l'Alacantí i l'Alcoià. Per un altra banda, en gairebé totes les comarques de la zona valencianoparlant baixa el nivell de competència per parlar valencià en els xiquets de 3 i 4 anys i en els residents de 35 anys i més. En general, a mesura que ens acostem als grups d'edat més avançada el grau de variació és més negativa.

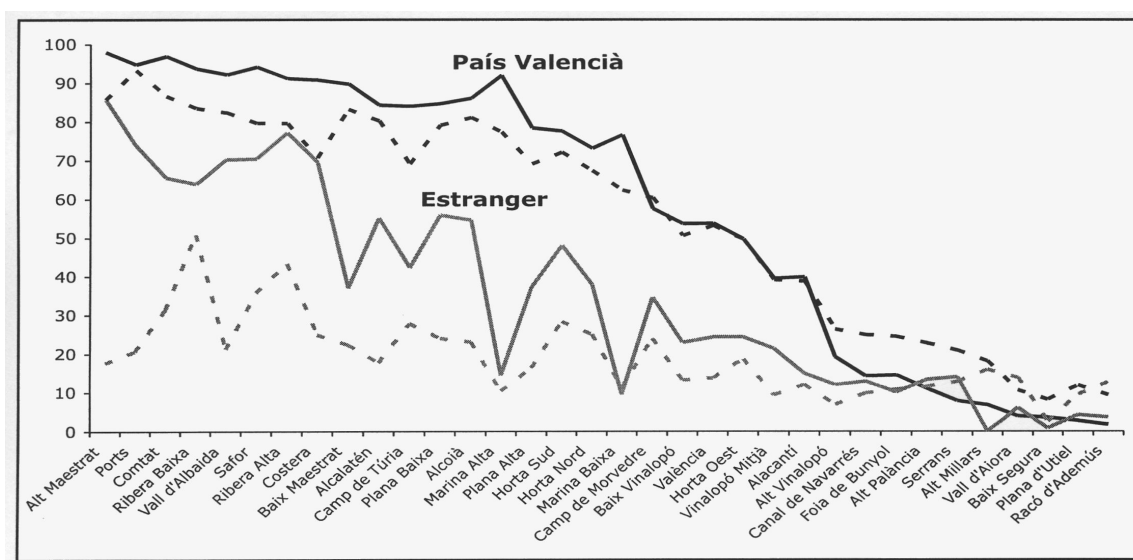
Taula 4. Evolució de la capacitat per parlar valencià segons l'edat per comarques.

Comarques	3-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i més
Alt Maestrat	---	-	-	-	--	-	--	--	--	---	--	--	---	---	---	---
Ports	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	--	-	+	+	-
Comtat	---	--	--	-	-	-	--	--	-	-	--	---	---	---	---	---
Ribera Baixa	---	--	-	-	-	-	-	-	-	-	--	--	--	--	--	--
Vall d'Albaida	---	--	-	-	-	-	--	--	-	-	--	--	--	--	--	--
Safor	---	---	--	-	--	--	---	--	--	--	---	---	--	--	--	---
Ribera Alta	---	--	-	-	-	-	--	--	--	--	--	---	--	--	--	--
Costera	---	---	---	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Baix Maestrat	---	--	-	-	-	-	-	-	--	-	-	-	--	--	--	--
Alcalatén	---	--	+	+	-	-	--	--	-	-	-	+	--	--	--	--
Camp de Túria	---	---	--	-	+	-	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Plana Baixa	--	-	+	+	+	+	-	--	-	-	+	-	-	--	--	---
Alcoià	--	-	+	++	++	+	-	+	+	+	-	-	-	--	-	--
Marina Alta	---	---	--	--	--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---
Plana Alta	--	+	+	+	+	-	--	---	--	--	--	--	--	--	--	---
Horta Sud	--	++	++	++	++	++	-	+	+	-	--	--	--	--	-	---
Horta Nord	--	+	++	++	+++	++	-	-	-	--	--	--	--	--	---	---
Marina Baixa	--	-	+	+	+	+	-	-	-	--	---	---	--	--	---	---
Camp de Morvedre	-	+++	+++	+++	+++	+++	+++	+	+	-	-	-	-	-	--	-
Baix Vinalopó	--	-	+	+++	+++	++	-	-	--	--	--	--	--	-	-	--
València	-	++	+++	+++	++++	+++	+	-	--	--	--	--	--	--	--	---
Horta Oest	-	+++	+++	+++	++++	+++	+	-	-	-	--	--	--	--	--	---
Vinalopó Mitjà	-	++	+++	+++	+++	+	-	-	-	-	--	--	--	--	--	---
Alacantí	-	+	+++	+++	++++	+++	+	-	-	-	--	---	---	---	--	--
Alt Vinalopó	-	++	++++	++++	+++	+++	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-
Canal de Navarres	+	+++	++++	++++	++++	++++	++	+	++	++	++	+	-	-	-	---
Foia de Bunyol	+	+	+++	+++	++++	++++	++	++	+	+	++	+	+	-	-	-
Alt Palància	-	++	++++	++++	++++	++++	+++	++	+++	+++	++	++	+	+	+	+
Serrans	+	++	++++	++++	++++	++++	+++	+	++	+++	++	+	+	-	-	--
Alt Millars	++	++	++++	+++	+++	++++	+++	+++	++	+++	+++	+++	++	++	+	+
Vall d'Aiora	+	+	+++	+++	+++	+++	++	+	++	+	++	++	+	+	+	+
Baix Segura	+	+	+++	+++	++	++	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Plana d'Utiel	+	++	++++	++++	+++	+++	++	+	++	++	+	+	+	+	-	+
Racó d'Ademús	+	++	++++	++++	++++	++++	+++	++	++	+++	++	++	++	+	+	+

En resum, les tendències assenyaals més amunt sobre l'evolució de la capacitat per parlar valencià al conjunt del País Valencià s'apliquen únicament a les comarques valencianoparlants on la variació censal és molt minsa. En les comarques castellanoparlants totes les persones serien, en diferents graus, més competents i, al contrari, en la resta de comarques de la zona valencianoparlant ho serien menys. Per tant, l'aparent estabilitat que ens deixen suposar les dades per a tot el territori ens impedeixen de veure que, en realitat, existeixen grans diferències segons l'edat dels individus i segons la comarca de residència. Però, perquè baixa tant el grau de competència per parlar valencià en aqueixes comarques i no en altres? Potser el lloc de naixement de la població ens done una resposta.

En primer lloc, presentem, al gràfic 10, l'evolució de la capacitat per parlar valencià per comarques únicament de la població nascuda al País Valencià i a l'estranger, car com hem pogut observar més amunt (vegeu gràfic 7) es tracta dels grups on aquesta capacitat retrocedeix. Les línies puntejades il·lustren els resultats del C01. La diferència entre la proporció d'autòctons que saben parlar valencià i la dels estrangers és molt elevada, especialment a les dues Marines, amb més d'un 60% de diferència. A mesura que abaixa el nivell de parla de la comarca (d'esquerra a dreta) observem dues tendències: per una banda, disminueix la diferència entre els dos grups (fins i tot el percentatge d'estrangers que saben parlar valencià és més alt que el dels autòctons a les comarques castellanoparlants de la Vall d'Aiora i el Racó d'Ademús els dos anys censals) i, per un altra banda, l'evolució del coneixement del valencià va canviant de direcció (de negatiu a positiu), especialment entre els autòctons.

Gràfic 10. Evolució de la capacitat per parlar valencià segons el lloc de naixement per comarques.

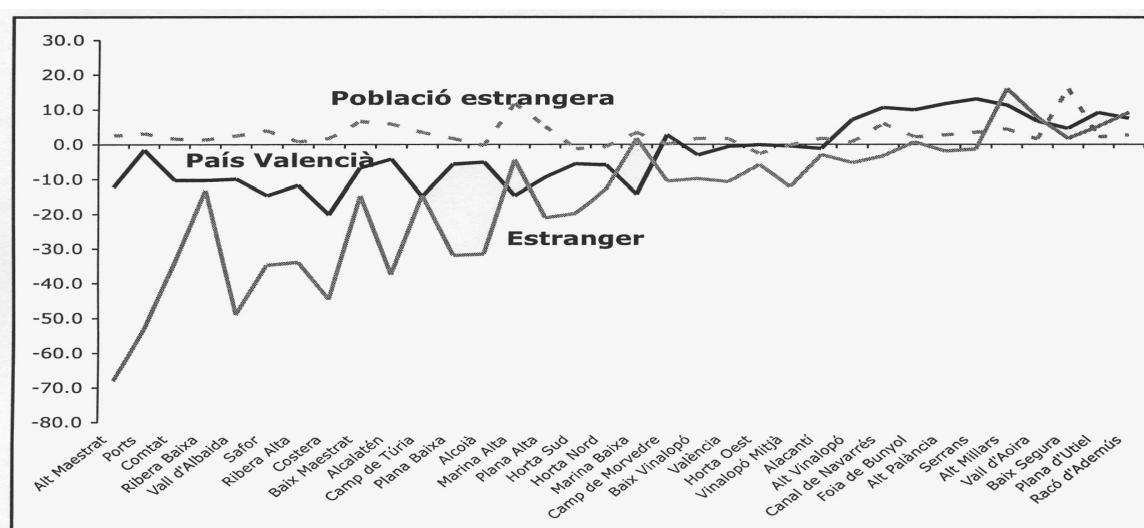
Al gràfic 11 podrem observar amb més netedat aqueix canvi de direcció en l'evolució de la capacitat de parlar valencià a les diferents comarques del País Valencià. Hem il·lustrat, a més de la variació de parla entre els dos censos segons el lloc de naixement, la variació de la proporció de població procedent de l'estranger.

En general, a tot el territori, tant els nascuts al País Valencià com a l'estranger segueixen la mateixa tendència, però en diferents graus. En les comarques de la zona valencianoparlant l'índex de variació censal és negatiu independentment del lloc de naixement, però també és cert que ho és en proporcions molt més elevades entre els estrangers. A les comarques de la Marina Alta i Baixa,

excepcionalment, la capacitat de parlar valencià retrocedeix més en els propis autòctons (al voltant d'un 15%) que en la població estrangera (-4% i 1% respectivament).

A la zona castellanoparlant, tots dos grups segueixen també la mateixa tendència però en sentit contrari a la zona valencianoparlant: increment de la competència per parlar valencià, especialment de la part dels autòctons. Entre la població estrangera de certes comarques però retrocedeix la capacitat de parlar valencià (Alt Vinalopó i Canal de Navarrés) i en d'altres augmenta més que entre la població local (Alt Millars, Valla d'Aiora i Racó d'Ademús).

Gràfic 11. Variació censal de la capacitat per parlar valencià segons el lloc de naixement per comarques i de la població procedent de l'estranger.

Per últim, cal remarcar que, en general, la variació de la població precedent de l'estranger té poc a veure amb la variació de la capacitat per parlar valencià. Dit d'una altra manera, la immigració no és l'única causa de la davallada que ha patit l'evolució del coneixement del valencià, sobretot perquè abaixa també en els autòctons. D'haver existit alguna correlació entre la variació de la immigració i del coneixement del valencià ens haguérem trobat que les comarques amb més població de l'estranger són les mateixes comarques que perden més coneixement. El gràfic 11 mostra que aquest fenomen no s'ha donat. Fixem-nos, a més, que en les comarques on la variació de població estrangera sobrepuja el 10%, la variació de la seua capacitat per parlar valencià és o menys negativa que la dels autòctons, cas de la Marina Alta, o fins i tot positiva, al Baix Segura.

Conclusions

L'evolució del coneixement del valencià al conjunt del País Valencià és positiva, ço és, la població valenciana és cada vegada més competent en la llengua pròpia del territori. L'augment es produeix fonamentalment en les capacitats per llegir i escriure valencià però no gaire en les competències orals, la comprensió i la parla. L'increment de les habilitats lecto-escriptores segueix la tendència que es va observar per al període 1986-1991 tant al País Valencià com a les Illes Balears i Catalunya, amb un creixement superior a la resta d'habilitats. La influència de l'escola i l'ensenyament formal era evident. Durant aquest quinquenni, el creixement de la capacitat oral activa al País Valencià va ser mínim (1,6%) i la dècada analitzada ens ha permés de comprovar que va en retrocés. A Catalunya, en canvi, el percentatge de persones amb capacitat per parlar català creix un 6% durant aquests deu anys. Hem vist que els resultats generals al País Valencià impedeixen de veure les nombroses diferències que existeixen segons l'edat i el sexe dels individus i segons la comarca de residència.

L'increment de la comprensió i de la capacitat lecto-escriptora del valencià és general a totes les cohorts d'edat. En canvi, no ha passat el mateix amb la parla. Els més competents en totes les habilitats lingüístiques són els joves en edat escolar. Com que el percentatge de xiquets entre 3 i 4 anys que poden parlar valencià no fa més que abaixar però en canvi la proporció de joves que podrien fer-ne ús no deixa d'augmentar, hem de deduir primer que la transmissió intergeneracional del valencià ha patit una notable davallada i segon que el pas per l'escola és fonamental en l'adquisició del valencià. Dues dades que romanen així ben explicades. Una altra qüestió és què vol dir exactament aquesta competència i la implicació real de l'aprenentatge del valencià a l'escola per part dels joves, segurament força diferent a la seva adquisició en l'àmbit familiar. Tampoc no és gaire fàcil d'explicar perquè a partir dels 30 anys la població és menys competent per parlar valencià, sobretot perquè aquesta tendència s'accentua a mesura que augmenta l'edat i perquè es tracta, tot i que no exactament, de les mateixes persones. Les dades en temps real confirmen aquestes dues tendències i els resultats segons el lloc de naixement descobreixen que, sota la lleugera pujada de la capacitat per parlar valencià al conjunt del territori, el valencià retrocedeix en la zona valencianoparlant tant en els nats al País Valencià com a l'estranger.

En totes les comarques del País Valencià augmenten les habilitats per comprendre, llegir i escriure valencià. La competència necessària per poder parlar eventualment la llengua pròpia disminueix a una bona part del territori. Curiosament es tracta de les comarques de la zona valencianoparlant amb els graus més elevats de capacitat per parlar valencià l'any 91. En aquestes comarques el retrocés és general a tota la població, independentment de l'edat. Ara bé, els índexs de parla abaixen més en certs grups d'edat: en els xiquets de 3 i 4 anys i en els majors de 65 anys. Sabem a més que es tracta gairebé sempre tant dels propis autòctons com sobretot dels estrangers. Per un altra banda, les comarques valencianoparlants on més de la meitat de la població no sap parlar valencià i on no s'han produït canvis substancials en la competència coincideixen amb les comarques que tenen més densitat de població (més habitants per km²) de tot el territori: la capital del país i proximitats (les Hortes) i l'Alacantí. Finalment, totes les comarques de la zona castellanoparlant, els nivells de competència de les quals eren molt baixos, han vist incrementar

amb diferents graus la seua capacitat per parlar valencià, independentment de la variació de població estrangera.

Hem de concloure doncs que la immigració estrangera, un dels principals canvis demogràfics d'aquests anys, no és l'única causa de la davallada del coneixement del valencià. Els canvis polítics podrien ajudar a explicar aquest retrocés. Pradilla (2003) qualifica de "contraplanificació" la política lingüística portada a terme pel govern del Partit Popular al País Valencià, essent especialment intens el primer període (1995-1999): retirada dels ajuts als mitjans escrits en valencià; deshomologació de les titulacions de filologia valenciana i catalana; censura del termes "català", "País Valencià"; obstrucció a les iniciatives culturals com els Premis d'Octubre (i més recentment a les Jornades de Sociolingüística a Alcoi), etc. A banda d'aquestes mesures que van directament contra la unitat de la llengua, cal mencionar sense cap intent de ser exhaustiva la paralització en el ritme de creixement de l'ensenyament en valencià i els dèficits en relació amb el professorat competent en valencià, l'arraconament del Servei d'Investigació i Estudis Sociolingüístics (SIES) i l'exclusió de les preguntes lingüístiques en el Padró de 1996.

Com explicar que un cert percentatge d'individus que va declarar saber parlar valencià l'any 91 ja no en sàpiga més després d'una dècada? L'anàlisi en temps real ens ha permés de comprovar que la competència disminueix a partir dels 30 anys i en proporcions més elevades a mesura que augmenta l'edat. Tot i que no es tractaria exactament dels mateixos individus, la diferència d'un cens a un altre és massa gran per poder atribuir-ho a un canvi, que seria mínim, de població. Per exemple, a la Costera, la comarca amb la variació censal més negativa, existeix un 30,7% de les persones de 75 i més anys que ja no sap parlar valencià (i en canvi sí en sabien quan tenien 65 anys). La mortalitat no ho pot explicar tot. Pot ser aquell any era més "políticament correcte" declarar-se competent en valencià que no ara. O pot ser que els subjectes van confondre, en respondre el cens, entre el "saber parlar" i "parlar normalment" i, per tant, el que hi ha hagut en realitat ha estat una davallada en l'ús real, però no en la capacitat de parlar el valencià. En aquest sentit cal indicar que en el darrer cens no es va introduir una fulla explicativa sobre el significat de les diferents habilitats lingüístiques, com s'havia anat fet fins aleshores, fet que podria induir a error. El que acaba de corroborar aquesta possible explicació es desprén d'una enquesta sobre l'ús del valencià realitzada aquest any per l'Academia Valenciana de la Llengua, car de l'avanç de resultats es dedueix una pèrdua del 10% de valencianoparlants.

En conclusió, en aquest article hem demostrat que l'aparent estabilitat del coneixement del valencià a tot el País Valencià oculta grans diferències generacionals i territorials. L'única habilitat lingüística que ha patit un retrocés important és justament la capacitat que permet potencialment poder parlar valencià i, com sabem, el futur de qualsevol llengua depén del seu ús. La competència per escriure i llegir (les habilitats lingüístiques que augmenten) són necessàries en molts pocs àmbits d'ús. El més important és la competència per parlar. Hem vist que els joves són cada cop més competents, però vol dir això que fan ús del valencià fora del context escolar? Els més majors que semblen "haver oblidat" a parlar valencià, o bé ho consideren menys desitjable socialment que l'any 91 o bé han perdut realment aquesta capacitat pel fet de no fer-ne ús.

Tot sembla conduir a una disminució de l'ús del valencià: la interrupció de la transmissió, l'associació amb l'àmbit escolar i la tendència al seu "oblí" una vegada arribada l'edat adulta. Per

descomptat que necessitem estudis sobre l'ús en temps real, però les dades sobre la competència indiquen que les coses no van pel millor camí.⁹

Bibliografia

- Castelló, R. (1995): "Espai social i desenvolupament desigual al País Valencià: àrees socioeconòmiques a l'acabament del segle XX", Quaderns de Treball, 10, València, Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales Universitat de València.
- (2000): "La població al País Valencià: estructura i evolució", dins Ninyoles, R. L. (ed.) *La societat valenciana: estructura social i institucional*, Alzira, Bromera, pp. 11-34.
- Castonguay, C. (1994): *L'assimilation linguistique: mesure et évolution 1971-1986*, Quebec, Conseil de la Langue Française.
- (2001) "La langue parlée au foyer: signification pour l'avenir du français et tendances récentes" Comunicació presentada en Commission des États généraux sur la situation et l'avenir de la langue française au Québec, Université de Montréal, Montréal (25 de gener de 2001).
- CCE (Conselleria de Cultura i Educació) (1989): *Coneixement del valencià. Anàlisi dels resultats del Padró Municipal d'Habitants de 1986*, València, CCE, Generalitat Valenciana.
- Franch Ferrer, V. i J. Martín Cubas (2000): "Eleccions, partits i sistemes de partits a la Comunitat Valenciana" dins Ninyoles, R. L. (ed.) *La societat valenciana: estructura social i institucional*, Alzira, Bromera, pp. 389-429.
- Hernández Dobón, J. (2000): "Sociologia de la llengua", dins Ninyoles, R. L. (ed.) *La societat valenciana: estructura social i institucional*, Alzira, Bromera, pp. 261-284.
- INE (Institut Nacional d'Estadística): [en línia] <http://www.ine.es>
- IVE (Institut Valencià d'Estadística) (1996): *Info Censos de Població, Habitatges, Edificis i Locals de la Comunitat Valenciana 1990-91*, CD-Rom, València, <http://www.ive.es>
- Ninyoles, R. L. (1992): "Sociología de la lengua" dins García Ferrando, M. (coord.) *La sociedad valenciana de los 90*, València, Alfons el Magnànim, pp. 421-438.
- Paillé, M. (1989): "Nouvelles tendances démolinguistiques dans l'île de Montréal. 1981-1996" *Notes et documents* 71, Conseil de la Langue Française.
- Pradilla, M.À. (2002): "La política lingüística contemporània al País Valencià", *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 16, pp. 101-119.
- Pitarch, V. (1994): *Parlar i (con)viure al País Valencià*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁹ Després d'escriure aquest article analitzàrem l'evolució del coneixement del català a Catalunya i a les Illes Balears durant el mateix període de temps i vam detectar tendències dubtoses i força semblants a les del País Valencià. El grup CRUSCAT, una xarxa científica que aplega diversos centres i grups de recerca que estudien el coneixement i ús del català i que depèn de l'Institut d'Estudis Catalans, atribueix les incongruències a diferents errors metodològics del cens lingüístic 2001. Aquests errors van des de la taxa d'inexhaustivitat o percentatge de qüestionaris no recollits (l'11% en el cas del País Valencià i el 12% i 23% en els de Catalunya i les Illes Balears respectivament) fins a canvis en les tasques de depuració i imputació de dades (vegeu Xarxa Cruscat 2005 per més detalls). Així i tot, l'evolució del coneixement del català al País Valencià és la que menys problemes presenta dels tres territoris, una evolució que, per una altra banda, s'addiu bé als canvis demolingüístics i polítics soferts aquests darrers temps.

- Portal Estadístic de la Generalitat Valenciana (peGV): [en línia], Institut Valencià d'Estadística, <http://www.ive.es>
- Reixach, M. (1998): *El coneixement del català. Anàlisi de les dades lingüístiques del cens de 1991 de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià*, Barcelona, Generalitat de Catalunya.
- Sanjuan Merino, X. (1999): "Evolució del coneixement i ús del català al País Valencià", dins Pradilla, M. À. (ed.) *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*, Barcelona, Empúries, pp. 119-152.
- Termote, M. (1992): "Le comportement démographique des groupes linguistiques à Montréal", *Cahiers québécois de démographie*, 21 (2), pp. 77-94.
- (1994): *L'avenir démolinguistique du Québec et de ses régions*, Quebec, Conseil de la Langue Française.
- (2001): "L'évolution démolinguistique du Québec et du Canada" memòria presentada a la Commission sur l'avenir politique et constitutionnel du Québec (1 de decembre de 2001).
- Termote, M. i D. Gauvreau (1988): *La situation démolinguistique du Québec*, Quebec, Conseil de la Langue Française.
- VPL (Viceconsejería de Política Lingüística) del Gobierno Vasco (1989): Mapa Sociolingüístico. Análisis demolingüístico de la Comunidad Autónoma Vasca derivado del Padrón de 1986, Vitoria-Gasteiz.
- (1997): II Mapa Sociolingüístico (1º Tomo), Vitoria-Gasteiz, Gobierno Vasco.
- (1998): II Mapa Sociolingüístico (2º Tomo), Vitoria-Gasteiz, Gobierno Vasco.
- Xarxa CRUSCAT (2005): *Les dades lingüístiques del cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions*, Barcelona, IEC. [Disponible en línia] <http://www.iecat.net/CRUSCAT>